

Dominicusgemeente Amsterdam – Overweging Annewieke Vroom dd.13 september 2015
 Serie *Het licht van Johannes. Over de Eerste Johannesbrief.*
ERKENNEN WAT IS (1 Joh.2:1-17)

Het voorbereiden van deze overweging riep herinneringen op aan mijn examentijd, waarin ik de Odyssee van Homerus bestudeerde. Ik had nooit het gevoel dat ik de Griekse taal *beheerste*, en sommige werkwoordsvormen bleven raadselachtig, maar ik *begreep* het Grieks, althans, dat van Homerus, op de een of andere manier vanzelf. Als ik aan het vertalen sloeg rolde het er zomaar uit, vaak bij de eerste poging al. Ik maakte me wel zorgen over het examen: omdat ik het wel begreep maar niet wist. Niet echt een solide basis leek me. *Oi moi thalainai*, Wee mij ongelukkige, riep ik als ik de trap op en afliep tussen het studeren door. (Homerus laat zijn karakters te pas en te onpas deze kreet slaken).

Met de christelijke traditie heb ik een vergelijkbaar gevoel. *Waarom hangt daar in het licht in de nok van de kerk een beeld van een gestorven man met bloed in zijn zij?* Er is een verstaan waarvan ik niet goed zou kunnen opschrijven wat het dan is. Een verstaan waarmee te leven is. Hier ging oefening aan vooraf: gezongen liederen, gelezen psalmen, gehoorde overwegingen, christenen hier en in Azië die mij tot voorbeeld en vriend geweest zijn. De diaconie-projecten van de zusters Augustinessen hier op de wallen waar ik aan meedeed.

*

Het is dus te leren, de christelijke traditie. In die zin is het iets specifieks, wat de christelijke traditie teweeg brengt. Wat Johannes in die brief *een nieuw gebod, een nieuwe leefregel* noemt. Maar ook is het oud, zegt hij. De christelijke gebruiken en dromen rakelen iets op wat in de mens, in de schepping ligt - de liefde is niet met deze traditie uitgevonden. Mooi aan Johannes vind ik dat hij zegt: het is het tegelijk, oud en nieuw. Hij kiest niet: het is oud of nieuw. Zo isoleert hij de christelijke traditie niet van wat in ieders bestaan verborgen ligt.

Maar dat *nieuwe*, dat voor Johannes met Jezus Christus te maken heeft, is wel van belang. *Daarom* schrijft hij zijn onstuimige brief. Er had zich een groep van de johanneische gemeente afgesplitst. Het is niet precies bekend wat zij geloofden, mogelijk waren het gnostici. Volgens de commentaren verkozen deze vroege gelovigen God toch voornamelijk als Licht te zien, en verder geen bijzondere betekenis aan Jezus toe te kennen. Blijkbaar vonden eind eerste eeuw mensen het al een wat vreemd verhaal, dat over Jezus.

*

Waarom is Jezus Christus zo van belang? Johannes spreekt hierover in relatie tot zonde en verzoening. Dat tweetal, zonde en verzoening, deed me denken aan een scène uit die film uit 2004 van Kay Pollak, *As it is in Heaven*, die u vast wel kent. Prachtige film over verzoening. Ik dacht aan de scène over de dominee en zijn vrouw. Hun huwelijk, leerden we in de film, liep langzaam maar zeker op de klippen van vervreemding en afstand. Van ontmoeting was al lang geen sprake meer. Maar eindelijk hebben ze dan een doorbraak, wat mij betreft de climax van de film. En dikke ruzie en dan bedrijven ze de liefde - of zoals de vrouw het verwoordde, 'bereikten samen de sterren. Of, zo je wilt: ze belichamen de verzoening. En (zo herinner ik mij de scène) als de vrouw dan beneden komt –gelukzalige glimlach, ogen vol tederheid – ziet ze in het ochtendlicht haar echtgenoot op de grond zitten. Geknield, biddend voor vergeving van de zonde. Hij zegt tegen haar: 'Vannacht, dat is nooit gebeurd'. Ze knalt dan uit elkaar van woede, en terecht, en slingert hem naar het hoofd: 'De zonde bestaat niet! De kerk heeft haar uitgevonden. Opdat ze, met de zonde in de ene hand, met de andere de vergeving kon schenken!'

Ik laat deze scène regelmatig aan mijn studenten zien bij een vak over religiekritiek. Het fragment spreekt zowel de christenen als de moslims als de iets- of nietisten erg aan. Daar zal de liefdesscène die eraan vooraf gaat zeker aan bijdragen. (En het verlangen dat de scène draagt – dat naar de totale verzoening van de ene mens die de nacht mogelijk maakte.) Maar ook de opstand van de vrouw spreekt ze aan. De studenten van welk pluimage dan ook benadrukken dan, dat goede religie juist de ontmoeting tussen mensen mogelijk moet maken, en niet kapot. Gezamenlijk fulmineren ze tegen hun eigen of andere religieuze instituten en de levensvijandigheid van opvattingen zoals die over de zonde.

Maar als ik ze dan vraag waar ze zelf mee zitten in het leven, is het altijd dit: dat gevoel, niet te voldoen. Of erger nog, dat besef, niet te voldoen. Dat tekort is door de religies niet bedacht, denk ik, maar opgemerkt. Ook boeddhisme, hindoeïsme, de islam en het jodendom benadrukken het menselijk tekort - elk in eigen vocabulaire. En ze zoeken een manier om dat tekort te verhelferen, te erkennen en ermee te leven. Het gaat er om, binnen dat tekort de moed erin te houden - en meer: bevrijding te vinden, vreugde, voor jezelf en anderen. Maar wel binnen de erkenning van het tekort. Dat is fundamenteel aan het menszijn. Slechts een kleine minderheid aan stromingen probeert het te overstijgen. Die bevrijding, vreugde - of genade, is ook niet 'bedacht'. Wel hoort het bij een religieus pad om die te proberen te versterken - dwars tegen alle mogelijke ellende, schuld en somberheid in.

*

Mooi aan Johannes vind ik dat hij de tegelijk twee kanten van het bestaan erkent. Het licht en het donker. Ik zie hem dat op drie manieren doen.

-Hij zegt eerst: ik schrijf dit opdat u niet zondigt, niet finaal de mist in gaat. En dan in de zina: maar als dat gebeurt, vrees niet, dan is er verzoening. En later: kinderen, je bent vergeven.

-En dan zegt hij: wie niet wandelt als Jezus begrijpt er niets van. Maar ook: ouderen, jullie kennen hem al. Terwijl het onmogelijk is dat ze *echt* volledig de weg van Jezus bewandelen – dat kan hij onmogelijk gedacht hebben, aan welk mens is dat gegeven?

-Hij zegt: Je moet de duisternis schuwen en alleen maar het licht zoeken. Maar ook: jongeren, u bent sterk, u hebt het kwaad al overwonnen. Dat is niet niks.

Johannes erkent de dreiging en realiteit van het menselijk tekortschieten, de zonde, en moedigt hij de gemeente aan er verre van te blijven. En tegelijk bevestigt hij het goede: jullie weten het al, kunnen het al, doen het al.

De menselijke conditie wordt onder twee aspecten gezien. Twee tegelijk, en dat is erg belangrijk, niet een genuanceerd midden. Daarbij zou je kunnen gaan rekenen: dit heb ik goede gedaan, dat fout, dus ik ben toch wel *tachtig procent* goed, of misschien wel negentig, of zeventig. Of maar een procent of tien. Stel je voor. Het gaat bij het zondebegrip niet om de fouten die je maakt en de dingen die je goed doet. Het gaat om de fundamentele conditie van tekort schieten (zonde) die ieder mens kenmerkt. En tegelijk, ook fundamenteel, het licht dat een mens is, die mens die God al kent, een licht die op haar beurt alle rekenkunde van een goede of een slechte daad doorkruist. De discussie zit op een fundamenteeler niveau. (Bij zonde en verzoening gaat het niet om een foutje hier en een correctie daar).

En *als zodanig*, met die twee werkelijkheden waarin we tegelijk leven, ons donker en licht, is de mens geliefd bij God. Dat is wat de term verzoening betekent - of althans, het is een belangrijk aspect ervan.

*

De liefde die bij dat nieuwe gebod, die nieuwe leefregel hoort is: leven vanuit verzoening, vanuit het besef tekort te schieten. Dat is een licht waarin het donker is opgenomen. Het is niet: *leven uit licht tegen de duisternis in*. Dat heeft gevolgen voor de liefde tussen mensen. Die liefde tussen mensen die bestaat middenin de erkenning van het eigen tekort, en dat van de ander. Als wij leven uit een eenzijdig verlangen naar licht, dan is het donker een sterke bedreiging. Het donker in jezelf blijft een vijand, en het donker in de ander. Ook de innerlijke verzoening blijft uit. Het donker, de zonde, blijft een sterke macht om tegen te vechten. Verscheurd in jezelf, gespleten. Voor de schaduwzijde van de mens geldt, zoals een Amerikaanse boeddhistische non in de Tibetaanse traditie, Pema Chodron, het een keer zei: *the only way out is through*. En echt 'eruit' kom je dus nooit. Het is niet: het licht in mij begroet het licht in jou. Het is veeleer: alles in mij begroet alles in jou, donker en licht. Ik en mijn leven, onder twee aspecten te bezien, begroeten jou en jouw leven, ook onder twee aspecten te bezien. Zoals men, nogmaals in de boeddhistische traditie zegt: *You have to swallow the whole fish*.

*

Maar: je hoeft er niet in te stikken. Het gaat natuurlijk krakkemikkig, die menselijke poging van ons, dat is het hele punt. Nu niet alsnog het proberen goed te doen. En daar is die verzekering van Johannes: Jezus Christus brengt voor iedereen verzoening. Hoe dan? Johannes legt het allemaal niet zo helder uit. Ik denk zelf dat wij hier nooit verder mee komen dan zo'n verstaanswijze die ik van het Homerische Grieks had. Maar wel geeft hij nog een richting: heb de wereld niet lief, de waanzin van de wereld. Heb de binnenkant ervan lief, de mensen erin. En wellicht mag ik toevoegen, al wat leeft, dieren en planten. En dat liefhebben deed Jezus, en jullie doen het al. Blijf alert, zegt Johannes, er staat veel op het spel. Maar ook: kijk, het gebeurt al. Je leeft het al.